

Válka, Josef

Nová koncepce husitství v západoněmecké historiografii

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1963, vol. 12, iss. C10, pp. 145-147

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102192>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

k mezinárodním vztahům a konfliktům, přičemž je nabíledni, že se nejvíce do popředí dostávají vzájemné vztahy mezi Makedonií a Římem. V rozboru vnitřních makedonských dějin a poměrů, v němž si mimo jiné zaslouží pozornosti i výklad o čtyřech makedonských republikách, zřízených na přechodnou dobu Římany (str. 278—296), nezůstávají pochopitelně stranou dějiny hospodářské a sociální, takže Šofman může plným právem hodnotit např. Andriskovo povstání jako výsledek odporu širokých lidových mas proti římskému poručení na Balkáně (str. 303—312).

V posledním — tj. čtvrtém — oddílu, jenž se týká již římského období, najdeme kapitoly obecnějšího rázu — např. o římské provinciální politice — i kapitoly se speciálními zaměřeními — např. o římské správě Makedonie. Ceníť si můžeme těch partií, které se týkají období římské republiky a zčásti též raného principátu, kdežto výklad o pozdější císařské době nás uspokojí již méně. To, co zde pravím, platí ostatně i o těch kapitolách, ve kterých se pojednává o makedonských městech, o jejich řemeslech a obchodu i o makedonském venkově.

V Šofmanově knize nenajdeme žádné pronikavé nové závěry, které by stavěly vývoj antické makedonské společnosti v marxistické vědě do zcela nového světla, ale ve všech Šofmanových závěrech nalezneme nějaké nové postřehy. Šofman také zvládl značně rozsáhlý Sofmanův materiál, takže může svá hodnocení stavět na mnohem širší základně než jeho marxističtí předchůdci, z nichž bychom měli vzpomenout alespoň A. B. Ranoviče. Šofmanův výklad je proto také plnější a leckde i přesvědčivější. A tu bych se snad měl ještě jednou vrátit ke své úvodní poznámce, že Šofman popisuje v druhém dílu své monografie vrchol a pád Makedonie, protože bych nechtěl, aby se zejména onen pád pod dojmem mých slov zplošťoval. Po přečtení celé Šofmanovy knihy dospějeme totiž — ačkoli je v ní obraz Makedonie v prvních staletích naší éry proti dobám předchozím poněkud mdlý — k poznání, že ani doba římská, tj. doba makedonské závislosti, nebyla v Makedonii ve všech směrech úpadková.

Josef Češka

Nová koncepce husitství v západoněmecké historiografii.

V *Historische Zeitschrift* (1962, Band 195, Heft 1, str. 21—62) uveřejnil Ferdinand Seibt studii „*Die Hussitenzeit als Kulturepoche*“, která je výtahem z dosud nepublikované větší monografie „*Die Hussiten — Struktur einer Revolution*“. Po několika desetiletích se problematikou husitství opět zabývá historik ze západní části Německa. Totiž skutečný seriózní badatel, neboť v propagandistické žurnalistice a v učebnicích Německa buržoazní, nacistické a poválečné éry zaujímali Husité významné místo, ale jako terč nechutných pamfletů.

Seibt se distancuje od této „literatury“ a odmítá rozhodně i starší nacionalistické německé koncepce husitství, které je chápaly jako cizí „slovanský Sturm“ do německé a západoevropské civilizace. Dokazuje pravý opak, totiž že husitství je integrální součástí západní civilizace, jedním ze základních stavebních kamenů evropské kultury, slovanským přínosem do germánsko-románského prostředí a že se na tomto hnutí podíleli na straně husitů i hojně míře i Němci.

V husitské revoluci rozeznává Seibt dva hlavní proudy: „revoluci chudých lidí“ a „revoluci vedenou pražskými velkoměšťany“. První směr se skládá z jihočeského chiliasmu a z pražského lidu, vedeného Janem Želivským. Chiliasmu autor nepřikládá společenského významu a chápe jej jako náboženskou záležitost. Zato Želivský je představován jako typ reálného městského politika, protišlechtického demokrata.

Jádro husitské revoluce je však podle Seibta v „pražských velkoměšťanech“. Jim věnuje hlavní pozornost a v rozbořech ideologie husitské Prahy je jádro studie, opřené o zevrubnou znalost pramenů. Revoluční čin Pražanů spočívá v tom, že usilovali o společenskou hegemonii v zemi, čili o likvidaci dosavadní společenské hierarchie v čele se šlechtou. V době vrcholu moci pražského městského svazu se to podařilo ve větší míře než kdekoliv jinde v Evropě. Politické snahy Pražanů byly provázeny intenzivní teoretickou činností, kterou se významně zapsali do vývoje moderního evropského myšlení.

Seibt zdůrazňuje podíl světského živilu (vedle university) na ideologické práci, zejména juristů z císařské a pražské kanceláře. Pražští ideologové propracovali především pojem jazykové národnosti, byli na rozdíl od kosmopolitní levice nacionalisté, a dohnali a nahradili starší šlechtický nacionalismus. Používali sice stále Bible jako kritéria pravdy, ale při její interpretaci uplatňovali proti církevnímu myšlení ve větší míře rozum. Museli především zdůvodnit právo na odpor proti církvi i legálnímu panovníkovi a učinili tak s podivuhodnou myšlenkou samostatnosti. Seibt hájí při této příležitosti originalitu husitského myšlení i proti Viklefovi a srovnává význam činu pražských magistrů ve sporu s panovníkem s významem Sorbony v koncilárním sporu. U otázky kalicha upozorňuje na sociologický aspekt problému, totiž na nutnost volby, před kterou byli postaveni věřící bez nejmenších teologických znalostí. Čtyři artykuly jsou vykládány jako charta svobod.

V celkovém souhrnu husitského myšlení zdůrazňuje Seibt prvek humanismu, který ukazuje na přímé spojitosti s Chelčickým a Jednotou bratrskou. Obhajuje také kulturní význam husitství. Podceňování husitství vycházelo podle Seibta z jednostranného chápání kultury jako architektury a výtvarného umění. Husité rozšířili celkovou vzdělanost, přivedli k rozkvětu hudbu a zejména literaturu. Založili v Evropě tradici politické propagandistické literatury a v latinské publicistice navázali na tradice císařské kanceláře.

V závěru řadí Seibt husitství k velkým evropským revolucím, které usilovaly o pokrok — humanismus — osvobození lidského ducha, k revoluci severoamerické a francouzské. Přitom zdůrazňuje nutnost zachování historického zřetelů při tomto hodnocení, husitské řešení motivů moderních revolucí.

Seibtova práce je jedním z výsledků sociologizujícího dějepisectví, které proniká do západoněmecké produkce a vytlačuje tradiční čistou Ideenlehre. Zřetel ke společenským a ideologickým problémům husitství umožňuje cestu k hlubšímu pochopení celého hnutí a k jeho progresivnímu hodnocení. Autor se snaží o postižení totality hnutí a má na mysli stále široké historické perspektivy. Tim překonává i některé naše autory, u kterých se v poslední době začaly objevovat tendence odděleného posuzování jednotlivých stránek husitství, např. náboženství.

Seibt se ovšem pohybuje v rámci současných západních sociologických koncepcí, z nichž vychází i základní kategorie, se kterou pracuje — „Kultur“. Přejímá definici kultury od René Kóniga: „Eine Kultur ist ein historisch abgeleitetes System von expliziten oder impliziten Leitvorstellungen für das Leben, das zumeist von allen oder von besonders berufenen Mitgliedern einer Gruppe geteilt wird“ (l. c. 34). Husitství je tedy revolucí v systému těchto vůdčích společenských představ a v Seibtové pojetí se omezuje především na politickou a kulturní oblast. Tim, že nezahrnuje do svého rozboru nejradikálnější složky husitství a sociálněekonomickou problematiku, že odmítá třídní výklad, je mnohostrannost husitství značně ochuzena. Pouze toto omezení ovšem umožňuje hodnotit husitství jako revoluci v uvedeném pojetí kultury.

Jedná se tedy o polemiku s marxistickým pojetím husitství. Nutno ovšem zdůraznit, že Seibt patří k těm polemikům, kteří se s marxistickou literaturou dokonale seznámili. Pracuje s velkým přehledem o naší nejnovější produkci a uznává některé její zásluhy, na příklad důkladné prozkoumání radikálních složek husitství. Některé jeho výtky naší literatuře, zejména o malé pozornosti, věnované dosud husitskému středu, jsou oprávněné. Polemika proti základním principům marxistického pojetí je však vedena obvyklou metodou boje proti vlastní interpretaci marxismu.

Platí to na příklad pro pojetí náboženství. Seibt náboženský a ideologický způsob myšlení zásadně rozlišuje a nepokouší se o společenskou interpretaci ryze teologických pojmů, kromě těch, kde je ideologický význam zjevný (kalich, 4 artykuly apod.). Specifičnost husitské ideologie ovšem spočívá v tom, že svou společenskou teorii formuluje teologicky a proto není bez rozboru teologických systémů vysvětlitelná. Marxismus nepodcoňuje náboženskou stránku husitského myšlení, právě naopak, ale vysvětluje její společenský význam, převádí ji do společenského kontextu. Bez tohoto postupu musí být ovšem levice vyloučena z revoluce a odkázána do náboženského blouznění. K tomu dojdou všichni, kdo nepovažují teologii za formu filosofie, a to nejen v buržoazní literatuře.

Na zřejmé nedorozumění ukazuje i Seibtova polemika s třídním pojetím husitství a jeho teze o neprokatelnosti vztahu základny a nadstavby v husitství. Seibt chápe pojem třídy pouze v moderním slova smyslu, nikoliv historicky. Marxistická literatura však věnovala dostatek pozornosti specifičnosti třídního složení společnosti ve středověku. Vztah základny a nadstavby byl ovšem v minulosti často chápán a vysvětlován mechanicky, ale poslední práce vracejí těmto kategoriím jejich původní dialektický smysl. Je škoda, že Seibt neznal ještě práci Kalivodova, kde je právě rozbor ekonomiky, ze které vyrůstala ideologie husitství, věnována dosud nejsystematičtější pozornost. Kalivodova práce se právě zaměřuje na ona „slabá místa“ marxistického výkladu a bude velmi zajímavé, jaké stanovisko k ní Seibt zaujme.

Z nepochopení vychází také Seibtova téze o tom, že marxismus přeceňuje radikální směry pouze proto, že v nich cení komunistickou tradici. Naše literatura považovala „měšťansko-rytířskou opozici“ za skutečnou a dlouho vedoucí složku revoluce, jejíž cíle byly uskutečnění y. Levice — jejíž tradice je ovšem vysoce ceněna — je součástí celkové struktury revoluce, předchází ve svém myšlení možnosti doby, ale současně ovlivňuje reálný pohyb revoluce a je její hnací silou. Právě dialektika levice, středu i pravice je nutná k pochopení husitství, jako ostatně každé jiné revoluce, jak právě ukázal Kalivoda.

Znamení pozadu za naší literaturou zůstává Seibt i v pojetí příčin husitské revoluce. Zatímco naše literatura (Graus, Macek) věnovala velké a úspěšné úsilí rozboru sociálněeko-

mických příčin husitství, vychází Seibt ze slabosti centrální moci, která se podle jeho názoru opakuje v předvečer všech velkých revolucí. To je ovšem důsledek kulturněpolitického pojetí husitství a ahistorického pojetí revoluce. Proto také je zařazen husitství do řady evropských a světových revolucí, přes zdůrazňování historického principu ryze vnější a nemůže se srovnávat s propracovaným pojetím husitství jako úvodního článku řetězu evropských buržoazních revolucí, k němuž dospěla naše husitologická literatura.

Seibtovo vysoké ocenění husitství v rámci jeho pojetí a mnoho dílčích poznatků zaslouží zajisté našeho uznání, stejně jako práce dalších husitologů na Západě. Současně je ovšem třeba vést v edeckou polemiku, která se bude muset zabývat především základními pojmy a kategoriemi, se kterými současná západní věda pracuje, a v nichž se koncentrují podstatné rozdíly v pojetí husitství. Vyžaduje to ovšem proniknutí do pojmové a kategoriální soustavy, která je odvozena z filosofie a sociologie a v níž se odráží celková kulturněpolitická skutečnost západní ideologie, v Seibtové případě na příklad ideologie „atlantické evropské civilizace“. Zásadní polemika v této oblasti ovšem nevyklučuje plodnou spolupráci v řešení konkrétních historických otázek, kterých je právě v husitské epoše, epoše skutečně světového významu našich dějin, mnoho.

Josef Válka

Rudolf Urbánek, Věk poděbradský IV — Čechy za králování Jiřka z Poděbrad, léta 1460 až 1464 (České dějiny III. 4). Praha 1962, 823 str.

S poněkud zvláštními pocity odkládáme po přečtení rozsáhlých svazek, věnovaných podrobnému vylíčení zápasu, který svedl Jiří z Poděbrad a většina tehdejší české společnosti za uchování alespoň některých výdobytků a tradic husitského revolučního hnutí. Kniha vyšla roku 1962 jako čtvrtý díl celku, jehož první díl vyšel již roku 1915: již tato skutečnost je věcí ojedinělou (zvláště jde-li přitom o dílo téhož autora). Kniha vyšla roku 1962, v roce autorovy smrti, jako poslední slovo jedné z velkých postav naší historiografie první poloviny 20. století. A konečně: kniha vyšla roku 1962, právě 500 let po události, která je jejím ústředním bodem, totiž po uzavření kompaktát papežem Piem II. Tyto skutečnosti neuvádím jen z toho důvodu, že svým způsobem dávají vydané knize ráz něčeho výjimečného — jsou totiž současně i východiskem pro její pochopení a hodnocení.

Urbánek počal na svém díle o poděbradské době pracovat již počátkem tohoto století. Srovnávací strukturu, obsah a metodu prvního a čtvrtého svazku (které vyšly v časovém rozpětí 47 let!), dospějeme k závěru, že mezi nimi není větších rozdílů. I když tedy celé Urbánkovo dílo neztratilo ani dlouhou dobou vycházení nic ze své jednotnosti, což je nepochybně výhodou, na druhé straně právě tato skutečnost je jednou z příčin, které vedou k určitým výhradám. Některé z nich vyslovil J. Macek v doslovu k vdanému svazku: nejde o práci marxistickou, chybí výklad ekonomicko-sociální, Jiříkovo vladaření je příliš idealisováno. Můžeme se pokusit o soud obecnější. Urbánkovo dílo — a týká se to i posledního svazku — vychází z pojetí historie, které u nás převládalo koncem 19. století. Kdežto pozdější naše předmarxistická historiografie přihlížela ve stále větší míře k problémům vývoje společenského a hospodářského (týká se to nejen Mendla, ale i Pekaře a Šusty, abych jmenoval alespoň jména nejvýznamnější), Urbánkovi zůstaly tyto otázky přece jen do značné míry cizí. V předmluvě ke čtvrtému svazku sice sliboval, že „poměry literární a umělecké, ústavní, správní a soudní, sociální a hospodářské i vojenské“ budou vylíčeny v plánovaném svazku pátém, avšak právě skutečnost, že všechny tyto otázky měly být pojaty do svazku, který měl současně líčit období rozhodujících bojů o existenci Jiříkova království a utrakvismu v letech 1464—1471, ukazuje, že pro Urbánka šlo o témata vedlejší.

Některé stránky Urbánkova díla však nepochopíme jen poukazem na dobu, v které vznikly hlavní rysy jeho koncepce. Souvisí totiž také přímo s osobností Urbánkovou, s jeho celkovým záměrem a pracovním postupem. Aby vysvětlil minulost, považoval Urbánek za nutné sledovat každý detail politického a náboženského vývoje, a také každý z těchto detailů vypsat. Z tohoto přístupu k látce vyplývá rozsah jeho díla. Spočítáme-li, na kolika stranách vylíčil Urbánek ve čtyřech vyšlých svazcích dějiny „věku poděbradského“ z let 1437—1462, dojdeme k závěru, že k tomu, aby vypsal události čtvrtiny jednoho století, potřeboval téměř 3700 tiskových stran. I tento přílišný rozsah byl předmětem kritiky J. Macka. Pokud budeme mít na mysli sám rozsah, právem i neprávem. Právem v případě, že chápeme Urbánkovo dílo jen jako součást většího celku, Českých dějin; pak je obsažnost a i detailnost díla jistě neúměrná. Ne zcela právem tehdy, jestliže se na ně díváme jako na monografii o Jiřim z Poděbrad a jeho době. Domníváme se totiž, že osobnost Jiříkova i osud našich zemí v polovině 15. století velmi podrobný rozbor a velmi podrobné zkoumání zaslouží. Otázka zní proto poněkud jinak: dovedl